

Niemeyer Verlag., 1977. Reiß K., Vermeer H. J. Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. – Tübingen, 1984. Scherer H. S. Kommentierte Übersetzungen Spanisch-Deutsch: Texte, Wortschatz, Grammatik, Übersetzungskommentare, idiomatische Wendungen. 3. Auflage. – Bonn: Romanistischer Verlag, 1993. Wills W. Übersetzungswissenschaft. Probleme und Methoden. – Stuttgart, 1977.

Джерела ілюстративного матеріалу

Зюскінд П. Парфуми: Історія одного вбивці: Роман / Пер. з нім. І. С. Фрідріх; Худож.-оформлювач Л. Д. Киркач. – Харків: Фоліо, 2005. Süskind P. Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders. – Zürich: Diogenes Verlag AG, 1994.

НІЧАСНКО І. І.

(Київський нац. ун-т ім. Т.Шевченка)

ТРИШАРОВА БУДОВА ІСПАНСЬКОГО КОНЦЕПТУ КРАСА ТА ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

The main idea of this article is to outline borders of Spanish concept BEAUTY and to find difference between the same Ukrainian concept if there any. Divisions of the concept on three layers show us all components of grammatical, lexical, morphologic levels. Realized investigations allow us to make a list of translation transformations used in Spanish-Ukrainian translation.

Key words: *concept, verbalization, translation.*

На сучасному етапі розвитку перекладознавства стоїть питання відтворення стилістичних особливостей і національного колориту в художньому перекладі на концептуальному рівні, що враховує національну та історично обумовлену картину світу представників іншомовного соціуму. Концепт є складником концептуальної картини світу та має різні дефініції.

Одне із засадних сучасних тлумачень концепту належить А. Вежбицькій, як об'єкта зі світу „ідеальне”, який має ім'я та відображає певні культурно обумовлені уявлення людини про світ та „дійсність”. О. С. Кубрякова зазначає, що концепт – це – окремий смисл, ідея, яка знаходиться в свідомості, але головне, що така ідея існує як оперативна одиниця в мисленневих процесах, при чому одиниця виступає як гештальт – як доволі самостійна та чітко виділена окрема від інших сутність. Концепт є посередником між словом і дійсністю, що зберігається у семантичній пам'яті людини та формує концептуальну картину світу [Кубрякова 2004, 316].

Властивості концепту, А.М. Приходько визначає такими ключовими словами, як “знання”, “ментальність”, “культура”, “оцінка”. Ці властивості концепту свідчать про його ментальні витoki та зв'язок з уявленнями про ті смисли, якими оперує представник певного лінгвокультурного колективу в процесі своєї мисленнево-мовленневої активності у вигляді “квантів” знання

[Приходько 2008, 53]. Арутюнова Н. Д., розглядає концепт у зв'язку з національною традицією, фольклором, релігією [Арутюнова 1993, 67-78]. Представником культурного підходу є Степанов Ю. С., він зауважує, що вся культура розуміється як сукупність концептів і відносин між ними [Степанов 2001, 43]. А. П. Бабушкін визначає концепт як будь-яку дискретну одиницю колективної свідомості, яка відображає предмет реального чи ідеального світу та зберігається в національній пам'яті носіїв мови у вигляді вербального субстрату [Бабушкін 1996, 3]. Ще одна сучасна дослідниця Цапок Олена Миколаївна визначає концепт як сконденсовану одиницю свідомості, здатну розгортатися до цілого комплексу знань про об'єкт в усіх його зв'язках і функціонувати у формі різноаспектних вербальних та невербальних репрезентацій [Цапок 2003, 58].

Нікіточкіна Л.В., розуміє концепт як основну одиницю культури в ментальному світі людини, яка включає в себе інформацію відносно актуального чи можливого положення речей в світі, тобто те, що думає людина, знає, передбачає. Як елементи концептуальної картини світу, концепти інтегрують всю парадигму світів, починаючи з сприйняття життєвого світу та буденності до наукової інтерпретації, що відображається в поняттях [Нікіточкіна 2001, 11].

Різні визначення концепту дозволяють виділити його наступні інваріантні ознаки:

1. Концепт - мінімальна одиниця людського досвіду в його ідеальному уявленні, яка вербалізується за допомогою слова;
2. Концепт є основною одиницею обробки, збереження та передачі знань;
3. концепт має рухливі кордони та конкретні функції;
4. концепт – явище соціальне, його асоціативне поле визначає його прагматику;
5. це один з основних елементів культури.

З цього випливає, що концепти представляють світ в свідомості людини, створюючи концептуальну систему, а знаки людської мови кодують в слові зміст цієї системи [Маслова 2004, 46-47].

На основі узагальнення підходів до вивчення концептів в когнітивній лінгвістиці, А.М. Приходько виділяє такі основні його параметри: понятійний субстрат, перцептивно-образний адстрат та ціннісний епістрат.

1. Понятійний субстрат – відбиває денотативну співвіднесеність концепту з концептуальним референтом.

2. Перцептивно-образний адстрат – це сукупність знань, образів та асоціацій, що виникають у свідомості у зв'язку з тим чи іншим денотатом. Він формується на підставі образу у якому закладені почуттєвий індивідуальний досвід і колективне знання.

3. Ціннісний (валоративний) епістрат є найголовнішою складовою концепту, яка зумовлюється ставленням до нього, що за визначенням має бути позитивним, бо спирається на ті духовні імпульси, що оживають у свідомості людини завдяки її приналежності до того або іншого етно- і лінгвокультурного колективу [Приходько 2008, 53-58].

Структуризація концепту на понятійний субстрат, перцептивно-образний адстрат та ціннісний епістрат відображає його мовну та мовленнєву репрезентацію. Понятійний субстрат концепту знаходить своє вираження через лексеми, що тією чи іншою мірою позначають його в мові та в словникових дефініціях. Умовно можна провести певну паралель між понятійним субстратом концепту та лексико-семантичним полем певного поняття. Він має національно-культурну специфіку, яку можна розкрити та зрозуміти шляхом аналізу художніх творів.

Асоціативний або перцептивно-образний адстрат знаходить своє вираження в розкритті власне понятійного субстрата. На матеріалі художнього твору це і є контекст, що розкриває суть концепту. В даному випадку мовленнєвий матеріал, що вербалізує перцептивно-образний адстрат лише дотично пов'язаний з лексико-семантичним полем певного поняття. Наприклад: концепт КРАСА може може вербалізуватись через перцептивно-образний адстрат за допомогою таких описів: “вишукані манери”, “весна в природі”. Культурний компонент перцептивно-образного адстрата знаходить своє вираження в реаліях тієї чи іншої культури.

Ціннісний епістрат знаходить своє вираження в когнітивній складовій лексичних, фразеологічних та семантичних засобів, що вербалізують понятійний субстрат та перцептивно-образний адстрат.

В центрі нашого дослідження концепт КРАСА, як один із засадних і найбільш значущих в концептосфері людини. Слід зазначити, що цей концепт належить до загальних, універсальних і найдавніших з точки зору його формування.

При відтворенні даного концепту українською мовою не варто забувати про особистість перекладача, який може адаптувати іспанській концепт КРАСА для українського читача. Тому можливе явище апропріації українським читачем того значення краси, що надає перекладач, а не автор твору.

Краса є феноменом когніції, який разом із *добром* та *істиною* визначає найвищі цінності людства. Даний концепт представлений у концептосфері як іспанської так і української культури. Проте, зміст універсального концепту наповнюється національними специфічними уявленнями про *красу*. Поняття КРАСА надто широке та об'ємне і знаходиться на перетині проблем різних наук (філософії, психології, етики, естетики, семантики).

Концепт краси – це текстовий зміст краси, який формується внаслідок концептуального узагальнення дескриптивних характеристик естетично значущого текстового образу краси.

Понятійний субстрат представляє собою синтез максимально абстрагованих компонентів смислу концепту, самі компоненти якого репрезентують суть концепту. Лексико-семантичне поле концепту BELLEZA/КРАСА, є основою для вербалізації понятійного субстрату. Ми проаналізували і дійшли висновку, що в іспанській мові воно більш розгалужене порівняно з українською. Особливістю вербалізації понятійного субстрату концепту BELLEZA/КРАСА є його мовна репрезентація через низку лексем синонімічного характеру, а саме *bello, lindo, hermoso, bonito, guapo,*

perfecto; gracia, guapeza, garbo, donaire, hermosura, apostura, lindeza, encanto, esplendor, beldad та ін.

Водночас було з'ясовано, що в українській мові цей синонімічний ряд не такий розлогий. Відмінності іспанських лексем на позначення понятійного субстрату "BELLO" частково знайшли своє висвітлення в дисертаційному дослідженні Алесіної [Алесина 1976, 177], яке проводилось на матеріалі творів іспанської художньої літератури з метою виявлення лексико-семантичної сполучуваності іспанських прикметників на позначення поля краси. Ядерними лексемами є **bello, hermoso, bonito, guapo, lindo**, кожна з яких не є абсолютним синонімом по відношенню до іншої. Проте на рівні перекладу ці відмінності нівелюються через вживання українських лексем **гарний/красивий/чарівний**, які не мають такого розмежування, як іспанські лексеми. Отже можемо говорити про певні втрати при перекладі через нерівнозначні семантичні ряди лексем концепту КРАСА в двох мовах.

Будова понятійного субстрату концепту КРАСА відзначається своєю ієрархічністю. Оскільки не всі лексеми, що входять до лексико-семантичного поля концепту є ядерними, значна частина з них знаходиться на периферії. На основі цього ми пропонуємо виділяємо вертикальні та горизонтальні ряди в ієрархічній будові понятійного субстрату.

Як "bello" може сприйматися не тільки людина в цілому (*hombre - mujer*), але й певні більш конкретні її елементи, риси зовнішнього вигляду чи внутрішнього світу: *nariz, ojos, pecho; alma, estado*.

До асоціативного адстрату належить сукупність лексем, що позначають поняття, поєднані причинно-наслідковими зв'язками. У склад цієї парадигми входять омонімічні, синонімічні, антонімічні, тематичні, лексико-семантичні групи, а також сюди відносяться слова, котрі мають спільні семантичні ознаки, що займають ядерну або наближену до ядерної позицію. В художньому творі вербалізація асоціативного адстрату реалізується в описах персонажів, що є втіленням понятійного концепту BELLEZA, їхніх вчинків, поведінки, описах природи тощо.

В нашій пам'яті зберігаються образи, що несуть у собі узагальнюючі та генералізуючі властивості. Ці образи утворюють асоціативні ряди та цілісну систему знаків, яка активується при згадуванні певного денотату. На основі узагальнення образу в нас формується асоціативний адстрат, що ґрунтується на категорії образності, яка притаманна вербалізованим концептам у їхній якості створювати наочно-чуттєві уявлення щодо речей екстралінгвістичної дійсності.

Вивчення особливостей асоціацій концепту BELLEZA дозволяє виявити та зрозуміти специфіку сприйняття концепту в культурному вимірі. На основі художніх творів окреслено основні засоби вербалізації асоціативного адстрату, проведено суцільну вибірку фрагментів, де знаходить своє мовленнєве вираження, мова йде про розлогий опис об'єктів чи суб'єктів, які на думку автора розкривають понятійний концепт BELLO.

По відношенню об'єкта оцінки до особи як джерела пізнавальних та оцінних процесів, всі оцінювані об'єкти можна поділити на 3 основні ряди: людина, артефакти, зовнішній світ, які в свою чергу поділяються на підгрупи.

В аналізованих творах валоративність есплікується різними способами, це стосується ступеню вираження оцінки, а також її емоційної складової, що є суб'єктивно обумовленою. Як правило, в творах присутня як суб'єктивна оцінка, тобто сприйняття оточуючими, так і самооцінка, але остання фіксується значно рідше. У переважній більшості до лексем, що містять валоративний епістрат належать прикметники та іменники, але значну кількість також становлять дієслова, що есплікують ставлення (*adorar, admirar, atraer*).

Валоративний епістрат може знаходити своє вираження на різних мовленнєвих рівнях:

1. лексичному (синоніми, інтенсифікатори)
2. морфологічному (суфікси)
3. граматичному (окличні речення)
4. Стилiстично оцінка знаходить своє вираження через такі стилістичні фікуси та тропи як: (метафора або порівняння)

За своєю структурною будовою концепт BELLEZA становить собою багат шарове ментальне утворення, що має понятійний, асоціативний та валоративний виміри, які перебувають у певній взаємозалежності. Останні два виміри полягають у тому, що краса сприймається на чуттєвому й емоційному рівнях, та від таких факторів, як смак, вподобання та ціннісні орієнтири і національна приналежність людини, яка оцінює об'єкт, як красивий. Дослідження понятійного рівня концепту КРАСА/BELLEZA, який безпосередньо пов'язаний із властивістю концептів вербалізуватися мовними засобами, дозволяє зробити висновок, що представники іспанської мовної культури перш за все, сприймають красу, як ознаку, властиву як істотам і речам, так і явищам та абстрактним категоріям.

При відтворенні понятійного субстрату основними труднощами виступає його більша деталізація в іспанській мові порівняно з українською, що призводить до необхідності пошуку суто ситуативних еквівалентів, лексем, які не узувальними (регулярними) відповідниками. З огляду на контекст художнього твору, перекладацькі трансформації можуть бути глибшими, оскільки поряд з вище зазначеною відсутністю прямого еквіваленту, релевантним є і мовленнєвий контекст даної лексеми. Таким чином, в перекладі спостерігається низка перекладацьких трансформацій, причинами яких є розбіжності на рівні мовної системи, наявність лакун в мові перекладу. Під час нашого аналізу було виявлено, що переклад супроводжується прийомами додавання та розширення, зміною граматичних категорій та прийомом генералізації. З огляду на те, що окремі втрати при перекладі зумовлені недостатньою увагою до аналізу оригіналу та неврахуванням обізнаності/необізнаності адресата перекладу з реаліями іспанської культури, що обумовили буквалізми та недолугі еквіваленти при перекладі. В деяких випадках перекладач вдається до адаптації тексту оригіналу, що містить фрагменти опису краси, що веде до певного одомашнення, тобто замінює іспанські особливості краси українськими реаліями.

Національно-культурне середовище вербалізації різних шарів концепту відображається в використанні певних асоціацій, реалій, що можуть

неадекватно сприйматись при буквальному їх перекладі українською мовою (алебастрова шкіра). Пошук еквіваленту в українському мовно-культурному середовищі призводить іноді до одомашнення перекладу іспанського оригіналу (лебедина шия). Проаналізований матеріал, обсягом 1669 сторінок засвідчує, що: в деяких випадках доцільне одомашнення, в деяких – калькування, водночас проведений аналіз засвідчує, що перекладачі не завжди вірно відтворюють авторський задум через невірну інтерпретацію вербалізованих / репрезентативних концептів, що негативно відображається на загальному (враженні від перекладу).

Література

Алесина Н.М. Значение и лексико-семантическая сочетаемость прилагательных *hermoso, bello, bonito, lindo, guapo*. (На материале испанского языка Испании, Мексики, Кубы и Аргентины): дис...канд. філол. наук: 10.02.05/Алесина Наталия Михайловна. – К., 1976. – 177с. *Арутюнова Н. Д.* Вторичные истинностные оценки: правильно, верно // Логический анализ языка: Ментальные действия. М., 1993.С. 67—78. *Бубушкин А.П.* Типы концевтов в лексико-фразеологической семантике языка. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1996 с.3. *Кубрякова Е.С.* Язык и знание: на пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 316с. *Маслова В.А.* Введение в когнитивную лингвистику: Учебное пособие // В.А. Маслова. – М.: Флінта: Наука, 2004. – С. 46-47. *Никиточкина Л.В.* Семантическое поле созидания в русском и немецком языках: Автореф. дис...канд. филол. Наук. – М., 2001. – с.11. *Приходько А.М.* Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. С.53. *Степанов Ю.С.* Константі: словарь русской культуры. М., 2001, с.43. *Цапок О.М.* Мовні засоби репрезентації концепту КРАСА в поезії українських шістдесятників: дис...канд. філолог. наук: 10.02.01/Цапок Олена Миколаївна. – Черкаси, 2003. с.58.

ПОНОМАРЕНКО Л.В.

(Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка)

СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ ТЕАТРАЛЬНИХ ТЕКСТІВ ГУМОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

The paper is dealing with theatre text translation strategies focusing on humor in theatre. A brief review of theoretical material in the abovementioned area has been done. Translation of a short humor stage text is presented and analyzed.

Key words: *theatre, translation, strategies, targeting, markers of culture*